

בס"ד, חשון תשפ"ג

דבר תורה לפרשת וירא – הרב ד"ר יהודה זולדן

הנני, וזריזין מקדימין למצוות

א. הנני

"והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו: אברהם, ויאמר: הנני" (בראשית כב, א). המילה "הנני" היא התמצית של כל ההליכה המיוחדת של אברהם אבינו. פירוש המילה "הנני" היא: הנה אני. מוכנות, התמסרות מלאה למשימה. "הנני בידך כחומר ביד היוצר". מוכן לעשות הכל. "הנני לכהונה, הנני למלכות" (בראשית רבה [וילנא] פרשת וירא פרשה נה).¹

אברהם אבינו הוא הראשון שמשתמש בביטוי "הנני". לפניו אמר זאת הקב"ה: "ואני הנני מביא מבול מים על הארץ" (בראשית ו, יז). המשימה וההתמסרות היא להחריב את העולם שהדרדר, ולהתחיל עולם חדש. הקב"ה אמר פעם נוספת את הביטוי "הנני" לאחר המבול: "ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם" (בראשית ט, ט). עולם חדש, כשיש הבטחה אלוקית - הקשת בענן, על חוקיות קבועה ונצחית: "והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ" (שם יא). היו עוד שהשתמשו בביטוי זה: יעקב אבינו, משה רבנו, שמואל הנביא, ישעיהו הנביא, כשהקב"ה פנה אליהם. אברהם אבינו היה הראשון.

אברהם אבינו איננו יודע מה המשימה שתוטל עליו כעת, אבל הוא מוכן לכל. הצו של העקידה הוא ניסיון קשה ביותר, במיוחד למי שזכה לבן בגיל מאד מבוגר, וכנגד ההדרכה האלוקית ששוללת קרבנות אדם. ואעפ"כ אברהם אבינו נערך למלא הצו בהתמדה בשלמות ובמסירות.

הראי"ה קוק (עולת ראייה, א, עמ' פד-ק), הסביר באריכות רבה את הפסוקים של פרשת העקידה.² המסר הוא שאברהם אבינו פועל באופן המקסימלי ביותר על מנת לקיים את הצו.³

"וישכם אברהם בבוקר" (בראשית כב, ג) אברהם אבינו הלך לישון כדי להתכונן לדרך. לא היתה בשנתו "שום רגש של כהות, של רשול ושל דכאות... שנת ישרים במנוחה ועליזת קדש עברה, וזמן ההשכמה באה כסדרה, ועז ה' המשווה רגליו כאיילות לרוץ כצבי ולהיות גבור כארי לעשות רצון הקב"ה" (הראי"ה קוק).

"ויחבוש את חמורו" (שם ג). הוא עצמו חובש החמור, כדי שיהיה מתאים ונח לו באופן הטוב ביותר. "ויבקע עצי עולה". אברהם אבינו לא סמך על כך שהוא ימצא עצים קרוב לאותו מקום. הוא גם לא לקח עצים שלמים, אלא בקע אותם לגזרים כדי שהכל יהיה מוכן ובזמן. את גזרי העצים הללו עליו

¹ הרחבה רעיונית יפה של מדרש זה: הרב אלימלך בר שאול, מן הבאר, עמ' 23-24.

² בסידורים מופיעה פרשת העקידה במסגרת פסוקי הקרבנות, אותם יש לומר לפני תפילת שחרית. הרב הנזיר, הרב דוד כהן, תיאר את המפגש הראשון שלו עם הראי"ה קוק, ומאחר שהשעה היתה מאוחרת הוא נשאר ללון בבית הרב. היה לו קשה להירדם: "והנה בקר השכם, ואשמע קול צעדים הנה והנה, בברכות השחר, תפילת העקידה, בשיר וניגון עליון משמי שמי קדם" (אורות הקדש, חלק א, הקדמה, עמ' 18). פרשת העקידה היא תפילת העקידה.

³ דברים דומים, אך לא באופן מפורט, כתב גם: הר"ד סולובייצ'יק, עמודו של עולם, עמ' 183-184.

לסחוב מבאר שבע עד הר המוריה במשך שלושה ימים, ואברהם אבינו כבר בן 136!! "אבל האהבה האלוקית העליונה, העוברת כל טבע אנושי היא שבערה בלב האב הקדוש, כדי לזרזו להכין, גם את ההידור והסדר של תשמישי קרבן אלה כמו העצים, בהקדמה זריזה ומתונה גם יחד (הרא"ה קוק). "ויקם וילך" (שם ג) - מה דברו אברהם ויצחק בימים בהם הם הלכו? על מה חשבו? מה הרגישו? איננו יודעים. לשון הפסוק: "ויקם וילך" מלמד כי: "לא בכפיפת קומה ולא הכשלון כח הלך הישיש הקדוש הזה, לקראת העובדה המפליאה הזאת, שהיא ההיפוך מכל ארחות טבע נפשו של האדם. כי אם בקימה, במלוא הקומה ואזירת החיל".

במדרשי חז"ל מסופר על הפרעות וניסיונות לעקב את הליכתו של אברהם אבינו, ואף על פי כן, אברהם אבינו לא מוותר. עומד בגבורה וממשיך בהליכה שנמשכה שלושה ימים.

"וילכו שניהם יחדיו" (שם ו). רש"י הסביר: "אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק, שלא היה מרגיש בדבר". שניהם נמצאים באותה קומה רוחנית גבוהה. התעלות מרוממת של אברהם וגם יצחק. ואז אנו פוגשים בביטוי "הנני" בפעם השניה: "ויאמר יצחק אל אברהם אביו, ויאמר: אבי, ויאמר: הנני בני" (שם ז). תשובתו של אברהם אבינו היא: אני במצב "הנני". כולי ממוקד ומרוכז במטרה. מילוי צו ה' על הצד הטוב ביותר. ותשובת יצחק: "ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה". יצחק אבינו ענה, אכן כן. גם אני נמצא במצב הנני, ועל כן שאלתי היא בהקשר לזה: איפה השה? תשובת אברהם אבינו: "ויאמר אברהם: אלהים יראה לו השה לעלה בני, וילכו שניהם יחדיו" (שם ח). רש"י דייק בלשון הפסוק, שכאן רומז אברהם אבינו מי יהיה הקרבן: "יראה לו השה - כלומר יראה ויבחר לו השה. ואם אין שה, לעולה בני. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט, 'וילכו שניהם יחדיו' בלב שווה." בסוף פסוק זה מופיע שוב הביטוי: "וילכו שניהם יחדיו", והחידוש הוא שהפעם יצחק מבין מי הקרבן, והוא ממשיך ללכת יחדיו עם אביו. הביטוי "הנני" מופיע בפעם שלישית. אברהם עקד את יצחק על המזבח, שניהם מבינים מה המשמעות, אברהם כבר לקח את המאכלת לשחוט, ואז: "ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר: אברהם אברהם, ויאמר: הנני" (שם יא). אני באותו מצב של הנני. גם ברגעים אלו שיצחק כבר עקוד על המזבח, אני באותה מסירות, ובאותה נכונות לקיים את הצו האלוקי.

אם כן, אברהם אבינו וגם יצחק אבינו, מתגלים כמי שמתמסרים באופן מלא ומוחלט למילוי צו ה'. ממוקדי מטרה, מתמידים בה ומתמסרים לה באופן מוחלט.

ב. זריזין מקדימין למצוות

מבט זה על הליכתו של אברהם, יסייע לנו להבין טוב יותר את הכלל ההלכתי הידוע: "זריזין מקדימין למצוות" שנלמד מפסוקים אלו.

"זריזין מקדימין למצוות, שנאמר: 'וישכם אברהם בבקר' " (פסחים ד ע"א). הסוגיה שם עוסקת בזמנים שנקבעו לבדיקת חמץ ולביעור חמץ, וכן נזכר שם מצוות ברית מילה שאמנם ניתן לקיימה במשך כל היום, אך זריזין מקדימין למצוות. בספרי ההלכה יש דיונים רבים באשר לחובת זריזין מקדימין למצוות, והרבה בהקשר של ברית מילה מיד לאחר תפילת שחרית, וכן באשר למצוות אחרות.

בהקשר זה יש תשובה הלכתית מעניינת מאד שהשיב הרב שמעון סופר, בעל שו"ת מכתב סופר. הוא היה בנו של החתם סופר ושימש כרב במטרוסדורף ואחר כך בקרקוב. התשובה היא לבן דודו, הרב יהודה לייב איגר, שהיה נקרא בשם: ר' לייבלה איגר. התחילת דרכו הוא התקרב מאד לרבי מקאצק, והיה אדמו"ר חסידי מיוחד. ר' לייבלה איגר, היה נכדו של הרב עקיבא איגר.

כשהיו מזמינים את הרב לייבלה איגר להיות סנדק, הוא היה נוהג לעשות הכנות גדולות למצווה, והברית היתה מתקיימת לאחר חצות היום. היו רבנים שערערו על הנהגה זו, ופרסמו שלא לכבד בסנדקאות. הרב לייבלה איגר פנה בשאלה לרב שמעון סופר (שו"ת מכתב סופר, יורה דעה, סימן כז) בו הוא כתב שאמנם הוא יודע שזו הנהגה לא מקובלת אבל זו הנהגתו שלו, והיא לא סותרת את ההלכה. לפיו, ההכנות למצווה גם הן חלק מהמצווה. למשל: "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוננו את לבם" (משנה ברכות ה, א), ועוד. גם חבישת החמור ע"י אברהם אבינו, וכן ביקוע העצים, גם זה חלק מהמצווה. הוא גם דייק דיוק קוצקאי קלאסי במשמעות הביטוי: "זריזין מקדימים למצווה". לא כתוב: זריזין מקדימין המצוות, אלא זריזין מקדימין למצוות. יש לקדם את המצוות, לעשות הקדמות למצווה, להתכונן היטב למצווה, זה עצמו חלק מהמצווה. הרב שמעון סופר (שו"ת מכתב סופר, יורה דעה, סימן כח) הצדיק הנהגה זו, אך בכל זאת כתב שיש להשתדל לקים את ברית המילה כמה שיותר מוקדם כדי שהטומאה של הערלה לא תישאר על הגוף.⁴

ההתמסרות למצווה כוללת גם את ההכנות לה. גם הן חלק מהמצווה. האדם המצווה, מעמיד עצמו במקום של במצווה, והוא כל כולו שם. "עוסק במצוה פטור מהמצווה" (סוכה כה ע"א). כשאדם ממוקד במצווה מסוימת, הוא טרוד בה, הוא פטור לחלוטין ממצוות אחרות. "חביבה מצווה בשעתה" (פסחים סח ע"ב), כי המבוקש הוא שנקיים המצווה בזמן ובמקום המיועד ובשלמות. מה המשמעות של הכלל ההלכתי: "זריזין מקדימין למצוות". האם זו חובה, רשות, המלצה? מה ענינה? הרב יוסף ענגיל היה ראש ישיבה ורב העיר קרקוב, וחבר ספרות תורנית-למדנית ובעל שיטת לימוד ייחודית. היה למדן וחריף מאד. בספרו גליוני הש"ס על המסכתות (פסחים ד ע"א) הוא דן בשאלה זו. הוא ציין לדברי הרב מנחם המאירי (יומא כח ע"ב) שכתב: ראוי לזריזים להקדים בה בשחרית, שלא יראה כמתרשל בה מצד חמלתו על הבן, ולאחוז בדרכי האבות שנאמר עליהם בכיוצא בה "וישכם אברהם בבוקר". על כך כתב הרב יוסף ענגיל: "משמע מדבריו דזריזין מקדימין איננו חיוב גמור וענינו רק מפאת שראוי לאדם לאחוז בדרכי אבות". משמעות הכלל: "זריזין מקדימין למצוות" היא לא רק באשר להקדמת מעשה המצווה מיד במועד בו ניתן כבר לקיים המצווה, אלא הן גם בתנועה הנפשית. בנכונות המלאה, בהתמדה למרות הקשיים וההסחות, ברצון להתמסר, בהשקעה ובהתמקדות. הזריזות היא ביטוי למהירות, והיא גם ביטוי לרצון העז להיות שם, במצווה, והיא היא הליכה בדרכי אבות.⁵

⁴ על ההכנות לברית מילה אצל הרב לייבלה איגר, כתב גם הרב אשר וייס, מנחת אשר – בראשית, סי' כג, עמ' קנא-קנב. על ההכנות לקראת אמירת "כל נדר" אצל הרב לייבלה איגר, ראה: הרב אביהוא שוורץ, מתוך התורה הגואלת, ד, עמ' קעו. עוד בעניין זה: דוד הירש, "מי ממקורבי הרא"ה היה חסיד של לייבלה איגר?", המעין, סא/ג (ניסן תשפ"א), עמ' 96-98. הרב איסר פרנקל, יחידי סגולה, עמ' 34, כתב על כך: "...התנהגות זו סימנה שיטה חדשה. שיטה שהוכתרה בפי רבי לייבלה במילים: 'ההכנה למצוה חשובה מהמצווה'". עוד על משמעות ההכנות לקראת יום הכיפורים: הרב חיים ישעיהו הדרי, "חג לה' מחר", נבואה שערך, עמ' 189-218.

⁵ עוד על "זריזין מקדימין למצוות" בהקשר לבדיקת חמץ, ראו בספרי: "זריזין מקדימין למצוות ובדיקת חמץ", באר יהודה - פסחים, עמ' 39-52.